

تأثیر فضای مجازی در رفع شبهات فقهی در جامعه

(مطالعه موردی بر ۱۰۷ طلبه حوزه‌های علمیه اصفهان)

سمیه کریمی^۱

لیلا دهقانی^۲

صفورا ترازودار^۳

چکیده:

فضای مجازی یکی از فن‌آوری‌های مهم عصر حاضر است که با توجه به ویژگی‌هایی همچون جذابیت و تنوع گسترده علاوه بر نفوذ در میان اقشار جامعه به منبع هویت‌ساز جدیدی مبدل شده که موجب تعارض ارزشی، بروز آسیب‌ها و همچنین منبع پخش شبهات از جمله شبهات فقهی شده است. همین امر باعث به وجود آمدن چالش‌های جدید در هویت دینی گردیده است. مقوله‌ای که می‌تواند منجر به سقوط جامعه شود. حال مسأله این است که، نهادهای دینی به ویژه طلاب و روحانیون که از ارکان اساسی جامعه دینی به شمار می‌روند آیا می‌توانند با استفاده از فضای مجازی و تبدیل کردن آن به یک فرصت طلایی در جهت پیش‌برد اهداف دینی استفاده کنند یا خیر؟ بر این اساس تحقیق حاضر با روش تحلیلی-میدانی و ابزار سنجش پرسشنامه الکترونیکی بر تعداد ۱۰۷ نفر از طلاب خواهر و برادر حوزه‌های علمیه شهر اصفهان سعی بر تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون آماری تحلیلی چند متغیری نموده است. یافته‌ها و نتیجه‌گیری نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که فضای مجازی نقش به‌سزایی در احیا

karimi.so.1387@gmail.com

^۱ دانش‌آموخته سطح ۳ و کارشناس ارشد دانشگاه اصفهان

laila.dehghani67@gmail.com

^۲ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه رکن‌الملک اصفهان

Safoura.tarazoudar@gmail.com

^۳ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه رکن‌الملک اصفهان

و زنده نگه داشتن دین دارد به نحوی که می‌توان با استفاده از فضای مجازی به شبهات وارد به دین به ویژه شبهات فقهی در کل جوامع پاسخ داد، پس طلاب نیز می‌توانند با فعالیت در این فضا به پاسخگویی به شبهات دینی از جمله شبهات فقهی که نقش مهمی در جامعه امروزی دارند، بپردازند بنابراین باید آنها را با این فضا آشنا نمود و آموزش‌های لازم را به آنها داد تا آنها از این فضا صدای دین را به کل دنیا برسانند.

کلیدواژه: رفع شبهه، فضای مجازی، شبهات فقهی، جامعه، طلبه.

کلیات:

— بیان مسئله:

شبیه به معنای مشابهت و پوشیدگی، اشتباه، احتمال اشکال و شک می‌باشد و از ویژگی‌های بارز شبیه، شبیه بودن آن به حق جهت ایجاد خطا و اشتباه در مخاطبین شبیه می‌باشد. البته شبیه به معنای اعم آن در مورد هر سؤالی که به قصد منحرف کردن افراد از باور درست خود مطرح می‌گردد، به کار می‌رود، چرا که شبیه خود را شبیه به حق جلوه می‌دهد تا راه شناخت حق از باطل را مشکل سازد و افراد را به شک و تردید بیاندازد.

یکی از مسائل شاخص در جامعه‌ی کنونی، رواج بی‌حد و حصر شبهات، به‌ویژه شبهات فقهی می‌باشد و فضای مجازی تبدیل به بستری مناسب جهت انتشار و گسترده‌ی این گونه شبهات شده است. چرا که شبکه‌های مجازی تحت مدیریت و استراژی کشورهای غربی بوده و در جهت انتشار و گسترش فرهنگ غربی و مخالفت با دیگر فرهنگ‌ها و ایدئولوژی‌ها به کارگیری شده‌اند. از جمله مسائلی که تفکر غربی به مبارزه با آن برخاسته، مسائل و گزاره‌های دینی از جمله دین اسلام می‌باشد و از میان مسائل و گزاره‌های دینی، مطالب فقهی به دلیل مبتنی بودن بر نقل و وحی، بیش از سایر مطالب و گزاره‌های عقلی و اعتقادی مورد هجمه قرار گرفته‌اند؛ به گونه‌ای که فراوانی و شدت حجم شبهات منتشر شده در فضای مجازی به قدری زیاد است که کارشناسان آن‌ها را غیرقابل شمارش تلقی می‌کنند. حال مسأله این است که نقش فضای مجازی در رفع شبهات فقهی در جامعه چیست و افراد چه نقشی در پاسخ‌گویی به شبهات فقهی در جامعه می‌توانند داشته باشند. بر این اساس نگارندگان این تحقیق بر آن شدند که به تحقیق میدانی در این مورد با جامعه هدف طلاب بپردازند. به نظر می‌رسد طلاب به عنوان مبلغان دینی می‌توانند نقش به سزایی در پاسخگویی به شبهات فقهی در فضای مجازی داشته باشند.

– اهمیت و ضرورت تحقیق:

این تحقیق از این باب دارای اهمیت است که امروزه با پیشرفت فناوری و انتشار گسترده اطلاعات در فضای مجازی، افراد بسیاری با موضوعات مختلفی از جمله مسائل فقهی و شرعی در این فضا روبرو می‌شوند. این امر می‌تواند منجر به ایجاد شبهات و ابهامات در ذهن افراد شود و تاثیر بسیاری بر فهم صحیح مسائل دینی و فقهی آنان داشته باشد. بنابراین، مقاله‌ای که به مطالعه و تحلیل تاثیر فضای مجازی بر رفع شبهات فقهی می‌پردازد، می‌تواند به دو صورت اهمیت داشته باشد. اولاً، این مقاله می‌تواند به افراد کمک کند تا با شناخت بهتر از اینکه چگونه می‌توانند از فضای مجازی برای رفع شبهات و ابهامات خود استفاده کنند و به دنبال پاسخ‌های صحیح بگردند. دوماً، این مقاله می‌تواند به محققان و علاقمندان به حوزه فقه و علوم اسلامی کمک کند تا پژوهش‌های بیشتری در این زمینه انجام دهند و بهترین راهکارها برای ارتقای فهم عمومی از مسائل دینی و فقهی در فضای مجازی را پیدا کنند. به طور کلی، مقاله‌ای در این زمینه می‌تواند به تقویت و گسترش دانش و فهم صحیح افراد در امور دینی و فقهی کمک کند و از آنجایی که فضای مجازی امروزه بسیار اهمیت دارد، این مقاله می‌تواند بهبودی چشمگیری در این زمینه ایجاد کند

– اهداف تحقیق:

هدف از انجام این پژوهش، بررسی و شناسایی ظرفیت‌های فضای مجازی در انتشار و گسترش شبهات فقهی و دستیابی به راهکارهایی برای مقابله با این گونه شبهات است.

ادبیات نظری تحقیق

- پیشینه تحقیق

پیشینه بحث شبه و شبهات فقهی به زمان ائمه اطهار (علیهم‌السلام) باز می‌گردد، اما آنچه که در آخرین پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفته است، عبارتند از:

۱. مقاله «قواعد فقهی پالایش فضای مجازی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران» نوشته

سید علیرضا طباطبایی و محمد علی لیالی به بررسی برخی از قواعد فقهی مانند «قاعده لاضرر»،

«قاعده وجوب حفظ نظام»، «قاعده حرمة الاعانة على الإثم»، «قاعده وجوب دفع ضرر محتمل»،

«قاعده اوفوا بالعقود»، «قاعده نفی سیل» و... پرداخته است. (لیالی؛ طباطبایی، ۱۳۹۷)

۲. در مقاله دیگر از رضا اسفندیاری اسلامی با عنوان «بررسی فقهی آثار مصرف فضای مجازی بر

فرد و خانواده» بیان می‌دارد که اگر حکومت اسلامی دسترسی به بخشی از فضای مجازی را ممنوع

کند، نمی‌توان از اطلاق منع، منع مطلق را فهمید، مگر با عناوینی مثل تضعیف یا اختلال یا سلب

امنیت نظام عارض شود. (اسفندیاری، ۱۴۰۰)

۳. «درآمدی بر مبانی فقهی استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی» نوشته محسن جهانگیری

کلوخی و سید علی اصغر حسینی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را خصوصاً برای کسانی

که توانایی استفاده صحیح از این ابزار کارآمد را دارند، فی‌نفسه مجاز دانسته است. از نظر ایشان

واجب است که از این بستر برای تحکیم، تبلیغ و ترویج معارف دینی و ارزش‌های انقلاب اسلامی

استفاده نماییم؛ البته ایشان معتقد است که اگر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موجب

اضلال، اشاعه فحشا و کذب، القای در مفسده یا تقویت دشمنان اسلام گردد، استفاده از آن جایز

نبوده و حکومت اسلامی موظف به رصد و فیلتر کردن هدفمند آنها است. (شیبانی و دیگران،

۱۳۹۷)

عناوین مقالات ذکر شده حاکی از بررسی و تطبیق قواعد اصولی فقه در استفاده از فضای مجازی هستند،

اما پژوهش حاضر به دنبال پرداختن به رفع شبهات فقهی است؛ چراکه کشور ما همواره شاهد شبهات و

بدعت‌های متنوعی در مسائل فقهی و دینی مانند؛ آرایش ویژه ماه محرم یا ویژه مدارس و همچنین

وضوگرفتن و نماز خواندن با انواع موانع مثل کاشت ناخن و کاشت مژه و... می‌باشد، که اگر این بدعت‌ها

❖ موسسه تحقیقاتی اسراء (پژوهشگاه علوم و حیان معارف): پاسخ گویی به پرسش ها و شبهات

www.Esra.i دینی فرهنگی

❖ دفتر پژوهشی و اطلاع رسانی وتر آل یاسین: پاسخ گویی به پرسش ها و شبهات دینی فرهنگی

www.Emammahdi.com

❖ موسسه فرهنگی-تحقیقات امیرالمومنین (ع): پاسخ گویی به پرسش ها و شبهات دینی فرهنگی

www.nahjolbalaghe.com

❖ دائره المعارف کامپیوتری علوم اسلامی: پاسخ گویی به پرسش ها و شبهات دینی فرهنگی

www.mawsoah.or

❖ موسسه اسلامی جهانی تبلیغ و ارشاد: پاسخ گویی به پرسش ها و شبهات دینی فرهنگی

www.alawy.net

❖ موسسه فرهنگی موعود مشهد: پاسخ گویی به پرسش ها و شبهات دینی فرهنگی

www.iran-nlp.com

❖ مرکز تحقیقاتی جواد الائمه (ع): پاسخ گویی به شبهات دینی فرهنگی

www.emamjavad.com

فهرست منابع

✽قرآن

منابع فارسی

- آیت اللهی، زهره؛ آیت اللهی، زینب؛ *زندگی دینی در فضای مجازی*، تهران: انتشارات عترت نو، ۱۳۷۹.
- بهمنی، سعید؛ *منطق پاسخ دهی قرآن*؛ چاپ اول، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ، ۱۳۹۴.
- جمعی از دانشمندان؛ *چشم انداز آینده و هدایت*؛ ج ۱، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی معاونت فرهنگی، ۱۳۸۳.
- جوادی آملی، عبدالله؛ *تفسیر موضوعی قرآن در قرآن*؛ جلد ۱، قم: نشر اسراء، ۱۳۷۸.
- دشتی، محمد، *ترجمه نهج البلاغه*؛ قم: موسسه تحقیقاتی امیرالمومنین، ۱۳۷۸.
- رضوانی، علی اصغر؛ *شیعه شناسی و پاسخ به شبهات ۲*؛ تهران: مشعر، ۱۳۸۲.
- سیاح، احمد؛ *فرهنگ بزرگ جامع نوین (ترجمه المنجد)*؛ تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۸۲.
- عابدینی، مجید؛ رحیمی، مهدی؛ *روانشناسی وسامت در فضای مجازی*؛ انتشارات جامعه نگر، ۱۳۹۷.
- عمید، حسن؛ *لغت نامه عمید*؛ ج ۱، تهران: اشجع میکائیل، ۱۳۸۹.

مقالات

- اسفندیاری اسلامی رضا، "بررسی فقهی آثار مصرف فضای مجازی بر فرد و خانواده"، دوره ۴، شماره ۸ سال ۱۴۰۰.
- باقری پور، منصور؛ "معنا شناسی شبهه و کاربرد آن در احکام فقهی-حقوقی؛" مجموعه sid، دوره ۳۹، شماره دفتر ۸۲.

- بهمنی، فرانک؛ بهمنی، سعید؛ "بازخوانی منطقی مواجه قرآن با شبهات"؛ نشریه کتاب قیم دوره ۱۲ شماره ۲۷، صفحات ۱-۲، ۱۴۰۱.
- پورنقدی، بهزاد، "فرصت ها و تهدیدات امنیتی در شبکه های اجتماعی مجازی برای دانشجویان"؛ انتشارات SID، شماره ۱۷، ۱۳۹۷.
- جلیلی، تورج، «مفهوم سایبر در تبیین وخلق فضای معماری»؛ مجموعه سیویلیکا کو، ۱۳۸۹، (chkiol-O90)
- حسینی محمد مصطفی، «بایسته های تبلیغ در فضای مجازی از نگاه رهبر معظم انقلاب»؛ فصل ره آورد نور، فصلنامه ۷۲، ۱۳۹۹.
- دهقان حسام پور، هادی؛ "وظیفه و نقش روحانیت در فضای مجازی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب"؛ فصل نامه ره آورد نور، فصلنامه ۶۱، ۱۳۹۶.
- شیبانی محمد، جهانگیری محسن، کلوخی اصغر، حسینی سید علی، "درآمدی بر مبنای فقهی استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی"؛ شماره ۱۳، سال چهارم، ۱۳۹۷.
- صابری، علی؛ "مدیریت فضای مجازی"؛ کنفرانس ملی نقش مدیریت در چشم انداز ۱۴۰۴ مجله سیویلیکا، ۱۳۹۷.
- صمدی پور خطبه سرا، سید مهین؛ کاظمی، ثریا؛ "تاثیر فضای مجازی بر هویت دینی نوجوانان و جوانان"؛ ششمین کنفرانس بین المللی حقوق روانشناسی علوم تربیتی و رفتاری؛ ۱۴۰۲
- لیالی محمد علی، طباطبایی سید علیرضا؛ "قواعد فقهی پالایش فضای مجازی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی"؛ شماره ۱، پیاپی ۸۷، ۱۳۹۷.
- محمدی، محمد علی؛ "شیوه پاسخ به پرسشهای دینی. اهمیت روش شناسی و انواع پرسش ها"؛ مجله مبلغان، شماره ۱۱۶، ۱۳۸۸.

- _ مهدوی پوراعظم، خرمی عراقی عرفان، رضوانی سودابه، "بررسی فقهی، شبهه دارئه کیفرزدا یانه"؛ فصلنامه پژوهش علوم کیفری، دوره ی نهم، شماره ۳۲، ۱۳۹۹.
- _ نظری هدایت، طاهری زهرا، بختیار کتایون، حسین آبادی رضا، "بررسی شیوه های زندگی متاثر از فضای مجازی و تایید ان بر سلامت روان"؛ انتشارات SID، جلد ۱۹، شماره ۴، ۱۳۹۴.

منابع انگلیسی

- _ Dilshani Yapa, "**cyber crimes within social Networks and Efficacy of Domestic Legislations to combat against them**", 2014.
- _ E. cohen, Julie, "**Cyberspace as/and space**", Columbia: Law Review, vol 107.No1, 2007.
- _ Hyunkim, Jong, Bock, Gee_woo, "**Astudy on the factors Affecting the behavior ofspreading online Rumors: focusing on the Rumor Recipient, s Emotions**". AIS elibrary,2011.
- _ R. zheltukhina, Marina, and "**Role of Media Rumors in the Modern society**", vol 11, Russia: university peoples Friendship university of, 2016.

منابع الکترونیکی

- _ <https://abadis.ir/fatofa>
- _ <https://fa.wikipedia.org/wiki>
- _ <https://makarem.ir>
- _ <https://qunoot.net>
- _ <https://smhi.ir/index.php/interview/item/5393-naser>

_ <https://www.parsi.wiki>

_ <https://fa.wikifeqh.ir>

_ <https://fa.wiktionary.org/wiki/>

_ <https://farsi.khamenei.ir>

_ <https://savaderesane.ir>